

Modern Arap Şiirinde Sembolik Bir Figür Olarak İsa Mesîh

İbrahim Usta*

Öz

Edebiyatın önemli akımlarından birisi de sembolizmdir. Bir edebiyat türü olarak şiirde sembolizm, şairinin “bir takım simgeler çerçevesinde meramını kapalı bir dille anlatımı” olarak tanımlanmaktadır. Klasik Arap edebiyatında çokça örneklerine rastladığımız bu akım, Arapların Avrupa edebiyatıyla tanışması sonucu tekrar belirgin hale gelmiştir. İlk olarak Charles Baudelarie ile Avrupa edebiyatında sahneye çıkmış olan sembolizmin Arap edebiyatına yansması ise Temmuzî akımla zirveye ulaşmıştır. Arap toplumundaki gerek gergin siyasi ortam, gerekse şiirlerdeki kapalılık olgusundan kaynaklı anlam derinliğine ulaşma fikri, birçok şairin bu edebi akıma katılmasına sebebiyet vermiştir. Sembolizmin en önemli unsuru figürdür. Bu bağlamda modern dönem sembol figürlerden birisi de hiç şüphesiz İsa Mesih’tir. Mesih sembolü, nesirde Cebra İbrahim Cebra ve Cibrân Halîl Cibrân, şiirde ise Bedr Şâkir es-Seyyâb, Halîl Hâvî, Mahmûd Dervîş, İzzeddîn el-Munâsara, Emel Dunkul ve Abdulvehhâb el-Beyâtî gibi modern şiir öncüleri tarafından sıkça dile getirilir olmuştur. Hem Müslüman hem de Hristiyan şairler ifade etmek istedikleri anlamı Mesih çerçevesinde merhamet, umut, direniş, lider, ızdırap, özdeşleştirme ve gurbet gibi bazı sembollerle anlatmaya çalışmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Şiir, modern Arap şiiri, İsa Mesih, sembolizm.

* Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bingöl/Türkiye, iusta@bingol.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8631-6679

Jesus Christ as a Symbolic Figure in Modern Arabic Poetry

Abstract

One of the important movements in literature is symbolism. As a literary movement, it is defined as an allusive expression of the mind and spirit of the poet within the framework of a number of symbols. This movement, which we find many examples in the classical Arabic literature, has reappeared as a result of the introduction of Arabs to the European literature. The reflection of symbolism, which first appeared in the European literature with Charles Baudelarie, reached its peak with the Tammuzi movement in the Arab literature. The idea of reaching the depth of meaning arising both from the tense political environment in the Arab society and the phenomenon of allusiveness in poetry has led many poets to participate in this literary movement. The most important element of symbolism is the figure. Undoubtedly, one of the symbolic figures of the modern period in this context is Jesus Christ. The symbol of Christ has been constantly mentioned by Jebra Ibrahim Jebra and Jibran Khalil Jibran in prose, and by the pioneers of the modern poetry such as Badr Shakir al-Sayyab, Khalil Hawi, Mahmoud Darvish, Izz ad-Din al-Musanara, Amal Dunqul and Abdul Wahhab al-Bayati in poetry. Both Muslim and Christian poets have tried to explain the meaning they want to express with some symbols such as mercy, hope, resistance, leader, affliction, identification and expatriate within the framework of Christ.

Keywords: Poetry, modern Arabic poetry, Jesus Christ, symbolism.

Giriş

1. Modernite Üzerine

Modern dönem olarak isimlendirilen süreçle beraber insanoğlunun hem bireysel hem de toplumsal hayatında bazı değişiklikler göze çarpmaktadır. Sanayi devrimi, birinci ve ikinci dünya savaşları, kapitalist düzen karşısında insanın materyalist düşüncesi, kentleşme ve teknolojinin ilerlemesi gibi sebepler hayatın önemli kısımlarından biri olan edebiyata bakışımızı da değiştirmiştir. Bu etkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkan modernizm kavramının özü aslında Batı'daki Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketleri sonrasında ortaya çıkmış, 1880'lerin sonlarından başlayarak İkinci Dünya Savaşı'nın çıkışına kadar sürmüş bir zaman dilimini kapsayan özel bir dönemdir. Batı'da "modernus" şeklinde ilk kez 13 ve 14. yüzyılda özellikle kiliseye bir tepki olmak üzere kullanılmaya başlayan bu ifade, terim olarak "geleneksel olanı yeni olana uydurma çabası içinde olmak" demektir.

Coğrafi ve bilimsel keşifler, reform ve Rönesans hareketleri, buhar gücünün keşfiyle beraber hızlı bir ivme kazanan sanayileşme ve kentleşme gibi faktörler modernizmin temellerini güçlendiren etkenlerin başında gelmektedir. Modernizm hareketinin sanat ve edebiyata yansımaları ise 16 ve 17. yüzyıldaki Rönesans ve reform hareketlerinden başlayıp, 20. yüzyıldaki dünya savaşlarına kadar devam etmiştir. Bu yansımaların en önemlileri arasında sembolizm, ekspresyonizm, kübizizm, fütürizm, konstrüktivizm, empresyonizm, dadaizm, sürrealizm, egzistansiyalizm gibi akımlar yer almaktadır. Modernizm, Descartes (1596-1650), Montesquie (1689-1755), Jean Jacques Rousseau (1712-1778) ve Emmanuel Kant (1724-1804) gibi bilim insanları vasıtasıyla sistematize edilerek, insan özgürlüğü, barış, evrensel ahlak, sorgulama, mutluluk ve insan aklına güven gibi ilkelere etrafında şekillenmiştir. Hayatın her alanına etkisi hissedilen modernizmin şüphesiz edebiyat ve sanata da bir kısım etkileri olmuştur.¹ Bu etkileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Modernist yazarlar, gerek nesir ve gerekse şiirlerinde yeni bir anlam arayışına girerek, eski ve eskiye ait olan çok şeyi ya terk etmişler ya da reforme etmişlerdir. Eskiye kısaca açmak gerekirse; aklımıza bir edebiyat türü olan klasisizm gelmektedir. Klasisizm, döneme egemen olan mutlak krallık rejimi ve toplumu etkisi altına almış feodal düşüncenin edebiyat sahnesine yansımalarıdır aslında. Toplumsal yaşantıya ve devlet işlerine hâkim olan, insan hakları ve özgürlüklerini göz ardı

1 İ. Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2017, s. 56; P. Safa, *Edebi Akımlar ve Fikir Cereyanları*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2007, s. 10-11.

eden yasa ve kurallar, 1634 yılında kurulan Fransız Akademisi'nin dil ve edebiyat kurallarını belirlemesi, bu tip kuralcı ve şekil odaklı bir edebiyat akımı doğmasında etkili olan diğer faktörlerdir.

Klasik eserlerde, duygudan ziyade akla uygunluğu ve yatkınlığına dikkat edilmiş, akıl ve sağduyu öne çıkarılıp, akıl, duygular üzerinde denetleyici bir role sahip hale getirilmiştir. Eski Yunan ve Latin edebiyatının ışık tuttuğu bu akıma konularını genellikle mitolojiden seçmektedir. Konu ve olayların gerçek olmasından ziyade gerçeğe yatkınlığı esastır. Konunun ne olduğu değil, nasıl işlendiği önemlidir. Kahramanlar kesinlikle sıradan insanlar olamaz; soylular, krallar ve kahramanlar ana karakter kadrosunu oluşturmaktadır.²

Modernist yazarlar eserlerinde yukarıda ana çerçevesini belirtmeye çalıştığımız klasisizm ve romantizmden kaynaklı gelenekselliğe karşı çıkmış, bilinç akışı, iç konuşma ve iç diyalog gibi modern tekniklerle dil ve anlatımda yeni ifade şekilleri aramıştır. Bu da doğal olarak romantizm, realizm, sembolizm ve sürrealizm gibi edebi akımların oluşumuna sebebiyet vermiştir. Modernist yazarlar, değişen yeni dünyanın temel sorunlarından olan daha çok bireysellik ve bireyin yalnızlığı, bireysel ve toplumsal huzursuzluk, geleneklere isyan ve toplumsal hayattan kaçış gibi konuları geniş biçimde işlemişlerdir. Modernist yazarlar olay örgüsünü gözleme dayandırarak, birbirinde olan benzerlik ve farklılıkları ayırt etme, görme fırsatı bulmuşlardır. Ayrıca bu tür olaylara realist yaklaşmışlar, başka bir tabirle gördükleri nesne veya olayları gerçeğe uygun ve görüldüğü şekilde işlemişlerdir. Bu tür eserlerde, özellikle şiire yoğun kapalılık veya daha derin anlam katmak için alegori, mecaz, teşhis ve istiare türü anlatımlar önemsenmiştir.³

2. Modernizm ve Arap Şiirinin Evrimi

Arap edebiyatında çok önemli bir yere sahip olan şiir, yüzyıllardır Arap toplumundaki yeri ve önemini hiç kaybetmemiştir. Cahiliye döneminden itibaren toplumun gözü kulağı olan aruz ve kafiyeden müteşekkil klasik Arap şiiri, gerek Batı ve diğer milletlerle olan temas gerekse edebiyat alanındaki yeni oluşumların etkisiyle yerini serbest, mensûr⁴ ve mürsel⁵ şiir gibi başka şiir türlerine

2 E. Kefeli, *Batı Edebiyatında Akımlar*, 2. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014, s. 25; Çetişli, s. 63; Ş. M. 'İyâd, *el-Mezâhibu'l-edebiyye ve'n-nakdiyye 'inde'l-'Arab ve'l-Ğarbiyyin*, Kuveyt, 'Âlemu'l-ma'rife, 1993, s. 28.

3 M. Küçük, *Modernite Versus Postmodernite*, İstanbul, Say Yayınları, 2011, s. 207-208.

4 Şiirin cümle yapısı ve ahengini koruyan ancak ölçü ve kafiyeye bağlanamayan; şiirsel bir konuyu, his, hayal ve düşünceyi kısa şekilde ve yoğun bir üslupla anlatan düzyazı türüdür.

5 Şiirin bir parçasında değişik vezin ve kafiyelerin yer aldığı, iç armoninin önemsendiği şiir türüdür.

bırakmak zorunda kalmıştır. İşlediği konular çağın ihtiyaçlarına uygun olarak sömürgecilik, reform, vatan sevgisi ve özlemi, yoksulluk, cehalet, hastalıklar gibi yeni ve modern temalar ele alınmıştır.⁶

“Modern Arap şiiri” tabirinin kökü her ne kadar Arapların 19. yüzyılda Avrupa edebiyatıyla tanışması sonucu ortaya çıktığı şeklinde ifade edilse de aslında bu durum; Emevi döneminden başlayıp, bir dizi evrim sonucunda son şeklini almış süreç olarak ifade etmek mümkündür. Başka bir ifadeyle klasik Arap şiirinin bir takım evrelerden geçerek, serbest şiir formuna geliş sürecini şu şekilde özetlemek mümkündür: Klasik şiirde göze çarpan en önemli husus, şüphesiz çöl hayatının kaba tasviridir. Şöyle ki; Cahiliye dönemi kasidelerinde; şair, sevgilisinin ayrılıp gittikten sonra geride bıraktığı kalıntılar karşısında durup ağlamakta ve sevgiliyle birlikte geçirdiği güzel günleri hatırlayarak üzülmekteydi. Bu durumu da “nesîb” adı verilen kısa bir pasaj ile tasvir etmekteydi. Şiirin ikinci kısmı olan ve “atlâl” adı verilen pasajda ise; metruk mekânlarda durup anıları yâd etme ile devam edip son olarak şairin atını veya devesini överek çöl hayvanları ile ilgili teşbih ve tasvirler yaparak çöl maceralarını, yaşamış olduğu bedevi hayatını ve mücadelesini anlatarak bitirmektedir.⁷ Klasik Arap kasidesinin bu tarzı ilk olarak Emeviler dönemi şiirinde biraz daha değişikliğe giderek ifadeleri daha edebî, tasvirlerin daha yumuşak olmasına önem verilmiştir.

Klasik kasidedeki bu değişim Abbâsî döneminde de devam etmiştir. Şöyle ki; Abbâsî dönemi şairleri, klasik şiirdeki üzüntüyü tasvir etmek yerine, mutluluğu ve devam etmesi gereken yaşama sevincini ifade ederek; sarayları, cariyeleri, bağ, bahçe, taştan örülmüş evlerini, evlerinin kapılarını, duvarlarını, perdelerini, oturdukları sandalyeleri, kullandıkları ev eşyalarını, müzik aletlerini kısacası medeni hayatın yeni objelerini tasvir etmekteydiler.⁸ Abbâsî dönemi şiirinde göze çarpan bir diğer olgu da, bu dönem şiirinde Cahiliye dönemi övgü, yergi, aşk, savaş gibi klasik şiir konuların yanı sıra doğal felaketler, buna bağlı ortaya çıkan hastalık, yaşlılık, gençlik, kıskançlık, avcılık gibi gerçek yaşamla ve toplumsal durumlarla ilgili soyut konular da bu dönem şiirinin içinde yer almaya başlamıştır. Bilindiği üzere Cahiliye Arapları şiirlerinde *descriptive dream* şeklinde isimlendirilen ve daha çok somut kavramlar olan şekle benzeterek tasvir etmeyi kullanmışlardır. Türkçe’de betimsel hayal veya tasavvur olarak tercüme edebileceğimiz bu olgu, Abbâsî döneminde daha çok *imaginative dream*, yani; ibdâî/yaratıcı hayal veya kurgu şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

6 L. Şeyho, *Târîhu 'l-âdâbi 'l-'Arabîyye*, Beyrut, Dâru'l-meşrik, 1991, s. 25.

7 N. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2011, s. 59.

8 K. Demirayak, *Abbasi Dönemi Arap Edebiyatı*, 1998, s. 17.

Yine şiirin evrimleşmesiyle ilgi başka aşama ise Fars, Hint ve Yunan kültürlerinden pek çok eserin tercüme edildiği ve Arapların yabancı milletlerle ilk olarak kaynaştığı bu devir, Arap nesir ve şiirinin gelişme yaşadığı dönem olmuştur. Hayalî bir kahramanın başından geçen olayların hayalî bir hikâyeci tarafından dile getirildiği kısa hikâyeler olarak adlandırılan makâmeler, Arap ufkunu daha da açarak, tercümelerin de vasıtasıyla felsefe ve mantık gibi bazı unsurlarla harmanlanarak didaktik şiirlerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur.⁹

Abbâsî dönemi şiirindeki değişikliklerinden bir tanesi de nağme kaygısından dolayı şiirlerin vezinlerinin daha sadeleşmiş, şiirdeki müzikalite bazen anlamdan daha önemli hâle gelmeye başlamasıdır. Bu sebeple klasik Arap vezinlerinin dışında “mudâri’”, “muktadab”, ”mutedârik” ya da “mutekârib” gibi yeni vezinler oluşturulmaya çalışılmıştır¹⁰. Ayrıca recez, urcûze, zecel, mevâliyâ, kâne ve kâne, kûma ve muvaşşahalarla başlayan Arap şiirindeki yenilik arayışları yine bu dönem ortaya çıkmış ve tüm bunlar modern dönemde Batı edebiyatının derin ve nüfuzlu etkisinin, Arap coğrafyasındaki tarihler boyu ezilmişliğin verdiği bir başkaldırı ile birleşerek, daha fanatik bir hale gelmiş ve bu şekilde serbest şiire evrilmesine sebep teşkil etmiştir.¹¹ 20. yüzyıldan itibaren Modern Arap şiirinde *serbest şiir* denilen bir olgu ortaya çıkmıştır. Buna göre şairlerden bir kısmı vezin ve kafiyeden vazgeçmezken, diğer bir grup ise şiirdeki vezin ve kafiye anlayışında bir takım değişiklikler yapmışlardır. Onlara göre bu tür şiirlerde aslolan fonetik ritim ve melodi olup, şairin düşünce ve hayal dünyasındaki gizem bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu grup şairlere göre klasik kalıplar, duygu düşünce ve hayallerin taşımacısı olmakta yetersiz kalmaktaydı. İşte bu yetersizliği gidermek için bu akımın öncüleri serbest şiir düşüncesini öne sürmüşlerdir. Serbest şiir iki tür olarak ortaya çıkmıştır. Mensur şiir ve nesir kasidesi diye anılan tür, şiirin cümle yapısı ve ahengini koruyan ancak ölçü ve kafiyeye bağlanamayan; şiirsel

9 İ. Usta, İslam Öncesi Arap Mitolojisi, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2019, s. 52.

10 **Mudâri’**: Bu bahir Arap ve Fars şiirinde ortak kullanılan bir vezin türü olup, daha çok “mefâ’î-lun fâ’îlâtun” şeklinde kullanılmaktadır. Araplarda ise daha çok çok “mefâ’îl fâ’îlâtun” kalıbında kullanılmaktadır.

Muktadab: Tek bir kalıbı olan bu vezin teorik olarak her ne kadar “mef’ûlâtun mustef’îlun mustef’îlun” olan bu bahir, günlük kullanımda dasece “mef’ûlâtun mustef’îlun” şeklindedir

Mutedârik: Altı kalıbı olup esas itibâriyle dört “fâ’îlun” veya dört “fe’îlun”dan meydana gelen aruz bahri.

Mutekârib: On kalıbı olup, dört “fe’ûlun” ve “fe’ûlun fe’ûlun fe’ûlun fe’ûl” şeklinde kullanılan aruz bahri. (Geniş bilgi için bkz: M. Fâhûrî, *Mûsikâ eş-Şi’ri l-‘Arabî*, Haleb, Menşûrât kulliyeti’l-âdâb bi Câmi’ati Haleb, 1996, s. 25, 99, 108 ve 113.)

11 M. M. Heddâre, *Dirâsâtun fi l-‘edebi l-‘Arabiyyi l-‘hadîs*, Beyrut, Dâru l-‘ulûmi l-‘Arabiyye, 1990, s. 64.

bir konuyu, his, hayal ve düşünceyi kısa şekilde ve yoğun bir üslupla anlatan düzyazı türüdür.

Mensur şiirde olay örgüsü de vardır. Bu özelliğiyle, öykü ile şiir arasında bir tür sayılmaktadır. Modern Arap şiirinde, nesir şiir ilk olarak 1869'da Rızkullah Hassûn (1825-1880) tarafından denenmiş, 1905 yılında Cemîl Sıdkı ez-Zehâvî (1863-1936) ve Emîn er-Reyhânî (1876-1940) tarafından tekrar ortaya çıkarılmış, 1908 yılında Halil Mutrân (1872- 1949) tarafından yayımlanan *Dîvânu Halîl* adlı eserinde devam ettirilmiştir. Ahmed Zekî Ebû Şâdî (1892-1955) ile ölçüye dayalı bir serbest vezinle devam ettirilen serbest şiir, 1940'ların sonlarında ortaya çıkan Mehcer ve Apollo ekolü şairleri ile zirveye ulaşmıştır. 1947 yılında, Bağdat Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun iki genç Iraklı şair Nâzik el-Melâike'nin (1923-2007) el-Kûlîrâ (Kolera) ve Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın (1926-1964) *Hel kâne hubben*^{12?} (*Aşk mıydı?*) isimli şiirleri nesir şiirinin zirve noktası sayılmaktadır.¹³ İkinci tür olan mürsel şiir ise; şiirin bir parçasında değişik vezin ve kafiyelerin yer aldığı, iç armoninin önemsendiği şiir türüdür. En önemli temsilcileri Nizâr Kabbânî (1923-1998 ve Kîlânî Sened(1925-1979)'dir.¹⁴

3. Sembolizm ve Modern Arap Şiiri Üzerine Yansımaları

19. Yüzyılın son çeyreğinde Fransa'da parnasizm¹⁵ tepki olarak doğmuş bir ekol olan sembolizm; genelde sanat, özelde ise edebiyatı kapsayan bir sanat akımı olan sembolizm; gelenekten bütün bir kopuşu sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Sanat dalları ile edebiyatta yenilikçi deyişler, olağandışı sunum teknikleri ve yepyeni söylem biçimleriyle yaratma etkinliği sağlamıştır. Bu düşünceye göre dünya ve dünyadakiler yani gördüklerimiz bir yanılısma, hayalden ibarettir. Sembolistler, parnasizm ve realizmin insanları karamsar ve mutsuz bir hale getirdiğini öne sürüp şiirin sınırlarını kaldırmayı, müziği andıran şiirler yazmayı savunmuşlardır. Bu sayede duyguların en derinine erişebilmeyi amaçlamışlardır. Eserlerinde mecaz ve sembollerle örülü, örtük bir anlatım ve değişken anlamlı ifadeler işle-

12 Bu şiir şairin serbest ölçü ile yazdığı ilk(1948) şiirdir. Şair, "Unşûdetu'l-Matar" (Yağmurun Şarkısı) isimli eseriyle de (1951) çok meşhurdur.

13 Z. Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2019, s. 29-30.

14 S. H. el-Ceyyûsî, *el-İtticâhât ve'l-harekât fi'ş-ş'i'ri'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, terc. Abdulvâhid Lu'lu'e, 2. bs., Beyrut, Merkezu dirâsâti'l-vaḥdeti'l-'Arabîyye, 2007, s. 597; M. Yalar, *Modern Arap Şiiri*, Bursa, Arasta Yayınları, 2003, s. 41.

15 19. yüzyılın 3. çeyreğinde Fransa'da romantizme tepki olarak doğan parnasizm aslında roman ve hikâyede yoğunlaşan realizmin şiire bürünmüş halidir. Şiirden duyguyu çıkarmayı öngören parnasyenler duygusuz ve gerçekçi şiiri yazmanın yollarını aramışlardır. Romantizmin içe dönük, duygusal anlatımına karşın parnasizm dış dünyaya yönelmeyi ve onu yansıtmayı seçmiştir.

mişler ve bunu şiirin zenginliği olarak görmüşlerdir. Genel olarak günbatımları, seher vakitleri, ay ışığı, tenhalıklar gibi anlardan faydalanarak şiirin iç musikisini sağlayarak okuyucuya anlatılanı sezdirmeye çalışmışlardır. Onlar için şiir bir bes-teden farksızdır. Kafiye ve ölçüyü ikinci plana atmışlar ve yeni nazım biçimleri üzerinde çalışmışlardır. Sembolistler kendilerinden önceki tüm şiir akımlarını yok saymış, sanat için sanat görüşünü benimseyerek toplumsal ve siyasi olayları kendi perspektiflerinden yeni enstrümanlarla yorumlamaya çalışmışlardır.¹⁶

Sembolizmin Arap edebiyatındaki yansımalarına gelince; Avrupa’da ortaya çıkmadan çok önceleri de Arap şiirinde sembolizm çokça kullanılmaktaydı. Cahiliye şiirindeki kartal, köpek, eşek, aslan ve deve gibi figürler aslında birer semboldürler. Buna göre kartal uzun ömrü; köpek emanet ve vefayı; eşek sabır ve korkuyu; aslan kuvvet ve cesareti; deve ise bedevi hayatın tamamını sembolize etmektedir.¹⁷

Modern Arap edebiyatındaki önemli sembolist temsilcileri arasında Bîşr Fâris(1907-1963), Yusuf el-Hâl(1917-1987), Salâh Libekkî(1906-1955), Edîb Mazhar(1898-1928), Yusuf Ğassûb(1893-1972), Sa’îd ‘Akl(1911-2014) ve Halîl Hâvî(1919-1982) gibi edebiyatçıları saymak mümkün olmakla birlikte; sembolist edebiyatın Arap edebiyatındaki zirvesi hiç şüphesiz Temmûzî hareketi ile olmuştur.¹⁸ Günümüz Arap dünyasında mevcut siyasal ve sosyal düzene karşı başkaldırının bir ürünü olarak çağdaş Arap şiirinde ortaya çıkmış olan Temmuz hareketi adını Sümer mitolojisinde geçen, baharı ve yeniden dirilişi simgeleyen İnanna efsanesinden almaktadır. Temmûzî hareketi özellikle 1950’lerde Arapların İsrail ile olan savaşları ardından kaybettikleri topraklar nedeniyle entelektüel çevrelerde büyük tepkilere neden olmuştur. Arap toplumunu dünyadaki gelişmelerden habersiz, tarih girdaplarında uyumaya devam ediyor gören çağdaş Arap şairleri, kendilerine Arap toplumunu bu uykudan uyandırma misyonu yüklemekte, bu misyonu da daha ziyade doğanın canlanıp hayat bulmasını sembolize eden eski doğu medeniyetlerine ait verimlilik mitlerine vurgu yaparak yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Bu akım sosyo-politik konulara dikkat çekmek, eleştirilerine derin bir boyut kazandırmak, kitleleri harekete geçirmek isteyen şairlerin sembolik ifadelerle tarzlarını yansıtan edebi bir akımdır. Bu akımın öncüleri arasında Cebrâ İbrahim Cebrâ (1920-1994), Yusuf el-Hâl, Bedr Şâkir es-Seyyâb, Halîl

16 Kefeli, *Batı Edebiyatında Akımlar*, s. 128; Çetişli, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, s. 121.

17 M. H. H. et-Tunusî, *el-Hayâlu fi’ş-şi’ri’l-‘Arabî*, Dimaşk, el-Mektebetu’l-‘Arabiyye, ts., s. 13-14; E. K. eş-Şâbbî, *el-Hayâlu’ş-şi’ri inde’l-‘Arab*, Kahire, Kelimât ‘Arabiyye li’t-terceme ve’n-neşr, 2013, s. 12.

18 Heddâre, *Dirâsâton fi’l-edebi’l-‘Arabiyyi’l-hadis*, s. 60-62; el-Ceyyûsî, *el-İtticâhât ve’l-harekât fi’ş-şi’ri’l-‘Arabiyyi’l-hadis*, s. 514-517.

Hâvî'yi zikretmek mümkündür. Ayrıca Adonis (1930-), 'Abdulvehhâb el-Beyâtî (1926-1999), Nâzik el-Melâike, Emel Dunkul ve Nizâr Kabbânî de bu akımdan etkilenen şahsiyetler arasındadır.¹⁹

4. Bir Sembol Figür Olarak İsa Mesih

Modern dönem Arap şairleri şiirlerinde bir yandan Temmuz, İnanna, Osiris, Şehrazad, Adonis ve Sisifos gibi mitolojik şahsiyetleri, diğer yandan da Hz. İsa, Hz. Yusuf, Lazarus, Hallâc ve Seyf b. Ziyezen gibi tarihi şahsiyetleri sembolik bir olgu olarak kullanmışlardır. Biz bu çalışmada Mesih'in neden sembolik bir figür olarak kullanılmış olabileceği hususunda modern dönem eleştirmenlerin görüş ve fikirleri çerçevesinde bazı çıkarımlarda bulunmaya çalıştık. Araştırmalar, Mesih'in sembolik bir öge olarak kullanılmasının iki ana temele dayandığını göstermektedir. Bu durumun birinci ana sebebi, çağdaş dönem Arap toplumunun düştüğü siyasi buhrandır. Şöyle ki; genelde Müslümanlar, özelde ise Araplar için hayatta önemli bir yer tutan Filistin'in İsrail tarafından işgal edilerek, halkının mülteci konumuna itilmesi ve Arap liderlerinin bu konuda yeterli tepkiyi vermemesi, Filistin meselesini kanayan bir yara haline getirmiştir. Yaşanan bu trajik durum şairleri de olumsuz etkilemiş, bunun neticesinde Filistin meselesi -bir bakıma- şairlerin ortak figürü olmuştur.

Mesih'in sembolik bir figür olmasının ikinci sebebi ise yine 1967 Arap-İsrail savaşındaki Arapların mağlubiyetidir. Bu mağlubiyetle Arap liderlerinin liderlikleri sorgulanır hatta eleştirilir bir hal almıştır. Bu durum karşısında şairler yeni bir (sembolik) lider arayışına gitmiş, sonunda Mesih'i bulmuşlardır. Karşımıza şöyle bir soru çıkmaktadır. Hristiyanlık ve İslam'daki İsa Mesih inancı taban tabana zıt olmasına karşın, Müslüman şairler şiirlerinde İsa Mesih'i neden bir Hristiyan inancına göre sembolize etmişlerdir? Konuyu biraz daha açmak gerekirse; Hz. İsa, İslam inancına göre asla çarmıha gerilmemiştir. Allah O'nu yanına almış, buna karşın O'na benzeyen birisi çarmıha gerilmiştir. İslam'ın bu kesin görüşüne rağmen, Müslüman şairlerin birçoğu şiirlerinde Hz. İsa'yı çarmıhtaki Mesih olarak telakki etmektedirler. Bu ikilemin ana kaynağı bizce inanç sorunudur. Şairlerin inanç ve fikirleri -her ne kadar- bu çalışmanın amacı dışında kalsa da, şunu söylemekte fayda görmekteyiz. Şiirlerinde Mesih veya diğer mitolojik figürleri özgürce işleyen şairlerin çoğu seküler düşünceye sahip, dini değerlere uzak kalmış kişiliklerdir. Bu durum, inanca aykırı bir konuyu kendilerine özgürce işleme cesareti vermektedir.

19 N. Neşâvî, *Medhal ilâ dirâseti'l-medârisi'l-edebîyye fi 'ri'l-'Arabîyyi'l-mu'âsir*, Cezair, Dîvânü'l-matbû'âtî'l-câmi'iyye, 1984, s. 271; Ceylan, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, s. 237-239.

Bunun birlikte Hz. İsa'nın modern Arap şiirinde sembolik bir figür olarak kullanılmasının muhtemel diğer nedenleri de aşağıda kısaca belirtilmiştir.²⁰:

İlk olarak; 1970 ve 1980'li yıllarda Araplarda ortaya çıkan nesir şiir adı verilen bu yeni şiir türünü tıpkı Hz. İsa'nın doğumu gibi edebiyat meydanında yeniden doğuş olarak kabul ederek, İsa'yı bu akımın sembolü haline getirmişlerdir.

İkinci olarak; Mesih'in hayatının son anlarında çektiğine inanılan azap, şairin günümüz kapitalist ve sanayi toplumunda çektiği acı ve ıstıraba benzetilmiş ve adeta idol olarak Mesih görülmüştür.

Üçüncü sebebe gelince; yine bu kapitalist sistemde hissettikleri yalnızlık ve başboşluk hissini, Mesih'in kavmi tarafından yalnız bırakılmasıyla özdeşleştirmişler ve neticesinde böyle bir sembol ortaya çıkmıştır.

Dördüncü olarak; modern dönem Arap şairlerinin çoğunlukla rejim karşıtlıkları veya muhalefetleri sebebiyle yaşadıkları işkence, hapis veya sürgün, onları Mesih'i sembolize etmeye itmiştir.

Beşinci sebep, başta mehcer şairleri olmak üzere, vatanları dışında yaşamak zorunda bırakılan şairler çektikleri gurbet ve vatan özlemlerini Mesih'i sembolize ederek gidermektedirler.

Altıncı sebep, Mesih'in hem İslam hem de Hristiyan toplumunda kıyametin alametlerinden birisi olan kurtarıcı Mesih figürü olarak kabul edilmesi, şairleri Mesih'i sembolize etmeye sevk eden başka bir etken olarak telakki edilmektedir.

Son olarak modern dönemde dil ve edebiyat çalışmaları yapan ve modern Arap edebiyatında ürün veren birçok yazar ve şairin Hristiyan olması da Mesih'in sembolik bir figür olarak kullanılmasına sebebiyet vermiş olabilir.

Bu girişten sonra şairlerin Mesih tasavvurunun şiirlerine yansımaları bazı başlıklar altında değerlendirmek yerinde olacaktır.

4.1. Direniş ve Feda sembolü olarak Mesih

Sembolizmi “sanat için sanat” görüşünü benimseyerek toplumsal ve siyasi olayları kendi pencerelerinden birtakım işaretlerle yorumlayan çağdaş bir edebî hareket olarak tanımlamıştık. Aşağıda vereceğimiz örneklerde ise bunun tersi bir durum söz konusudur. Bunun sebebini şu şekilde açıklamak mümkündür: Sembolizm, ortaya çıktığı Avrupa'da toplumsal ve siyasi olaylara girmeden, sadece “sanat için sanat” anlayışı çevresinde şekillenmiştir. Bu akımdan etkilenen başta

20 A. Kabeş, *Târîhu 'ş-şî'ri'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, Beyrut, Dârul-cil, 1971, s. 72; İ. 'Abbâs, *İtticâhâtu şî'ri'l-'Arabîyyi'l-mu'âsir*, Kuveyt, Âlemu'l-ma'rife, 1998, s. 164.

Arap ve diğer toplumlar bunu kendi toplumlarının ihtiyacına göre şekillendirmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sebebiyle yaşanan sefalet, 1945 yılında İsrail'in kurulması sonucu Filistin'in işgal altına girmesi, 1967 Arap-İsrail savaşı sonucunda Arapların yenilmesi ve Arap ülkelerinde darbeler sebebiyle yaşanan diktatörlükler, şairleri sembolizmi asıl amacından çıkararak adeta bir silah haline getirmelerine olanak sağlamışlardır. Mısırlı şair Abdulmu'tî Hicâzî, "Bağdâdu ve'l-mevt/Bağdat ve Ölüm" isimli şiirinde zulüm altında inleyen Bağdat şehri- ni İsa'nın çarmıhta çektiğine inanılan acılara benzetmesi bu bakımdan güzel bir örnektir. Şaire göre hayat ve ölüm sadece nefes alıp vermektir ibaret olmayıp, İsa ve bitkiler gibi öldükten sonra dahi dirilip mücadeleye devam edebileceğini anlatmaktadır. Bu bağlamda şair şöyle demektedir²¹:

Ölmek toprağın altında gizlenmek değildir	الموت ليس أن توارى في الثرى
Ve onun üzerinde yürümek değildir yaşamak	ولا الحياة أن تسير فوقه
Ekin, toprakta başlar hayata	الزرع يبدأ الحياة في الثرى
Ve onu yardığında başlar ölüm	ويبدأ الموت إذا ما شقه
Öyleyse sevgini yaşayana ver	فامنح هواك للذي يحيا،
Ve toprağa ver onu çiğnemeyi mübah sayanları	وأعط للتراب ما استباحوا خنقه
Sen çarmıhta bir defa da ölmeyeceksin ey Mesih	فلن تموت يا مسيح إنما
Çünkü Bağdat'ın çocukları savunmadalar	على الصليب ينتهي من دقة
	بغداد طفلها على باب الدفاع

4.2. Filistin'in Kurtuluş Sembolü Olarak Mesih

Filistinli şair Semih el-Kâsım (1939-2014), aşağıdaki şiirinde Mesih'in çarmıha gerilmesi sebebiyle çektiği işkence ve ıstırapı, İsrail'in Filistinlilere yapmış olduğu baskı, yıldırma ve zulümle eş tutmaktadır. Hristiyan inancında çarmıh hem ölüm, hem de diriliş demektir. Bu sebeple Mesih'in çarmıha gerilmesinin, onun yeniden doğumu için bir aşama olduğu gibi Filistin halkının da dirilişi olacağını ifade etmektedir. Ayrıca çarmıh, Filistin için kurtuluş umududur. Şair "el-Kuds/Kudüs" isimli şiirinin bir kısmında şöyle demektedir²²:

21 A. Hicâzî, *el-A'mâlu 'ş-şi'riyyetu'l-kâmile*, Kahire, el-Hey'etü'l-'amme li kitâb, 2014, s. 92.

22 S. el-Kâsım, *el-A'mâlu 'ş-şi'riyyetu'l-kâmile*, Beyrut, Dâru'l-'avde, 2003, III/318.

Çarmıhımı hazırlayın
Aşk balkonu üzerindeki ölümün son anı
Sevgilimin yüzüne doğmaktadır
Ve parlamakta sevgilimin yüzü
Güneşin doğduğu Kudüs kubbesi üzerinde
Ölümüm ve dirilişim
Sevgilimin yüzüyle ölümüm..

أعدوا صليبي
على شرفة الحب في آخر الموت
يطلع وجه حبيبي
ويسطع وجه حبيبي
على قبة القدس في مشرق الشمس
موتي وبعثي
وموتي ووجه حبيبي

Filistinli şair Mahmûd Dervîş (1941-2008), “Şehîdu’l-uğniye/Şarkılar Şehidi” isimli şiirinde Mesih için kurulan çarmıhı, Filistinlilere uygulanan zulüm ve tecridin bir sembolü olarak kullanmıştır. Mesih burada Filistin sembolüdür. Şair, şöyle demektedir²³:

Duvar üzerine kurdular çarmıhı
Elimdeki zincirleri çözdüler
Kırbaç bir yelpaze, nal sesleri
“Efendim!” diye şaklayan bir nağme
Ölümlere sesleniyor: Dikkat!
Hey... Sen!
Vahşi bir köpek şöyle havladı:
Senin yoluna bırakırım
Eğer tahtımın önünde iki defa
Secde eder ve saygıyla öpersen elimi iki defa.
Veya tırmanırsan tahta çarmıha
Şarkılar ve güneş şehidi.

نصبوا الصليب على الجدار
فكّوا السلاسل عن يدي.
و السوط مروحة. ودقات النعال
لحن يصفر: سيدي!
ويقول للموتى: حذار!
يا أنت!
قال نباح وحش:
أعطيك دربك لو سجدت
أمام عرشي سجدتين!
ولثمت كفي، في حياء، مرتين
أو..
تعتلي خشب الصليب
شهيدي أغنية.. وشمس!

Muhammed Mehdî el-Cevâhirî (1899-1997) “Uğniyetun ilâ Yâfa/Yafa’ya Şarkılar” isimli şiirinde İsrail zulmü altında inleyen Yafa kentini, Mesih’in zulme uğrayarak çarmıha gerilmesine benzetmiştir. Mesih burada Yafa kentinin sembolüdür. Şair şöyle demektedir²⁴:

23 M. Dervîş, *Divân*, Beyrut, Dârü'l-‘avde, 2004, s. 102.

24 M. M. el-Cevâhirî, *Divân*, Beyrut, Beysân li'n-neşr ve't-tevzî, 2005, I/193.

Ey Yafa... Mesih'in zincire bağlanmış

Ayıp, demirden çarmıh üzerinde parçalıyor onu gırtlaklar

Kubbelerinin üzerinde bulutlar ağlıyor

Ve yarasalar uçuyor

Ey kırmızı gül, ey bahar yağmuru..

يافا.. مسيحك في القيود

عارٍ تمزقه الخناجر عبر

صليان الحديد

وعلى قبابك غيمة تبكي

وخفاش يطير

يا وردة حمراء

يا مطر الربيع..

4.3. Umut Sembolü Olarak Mesih

Filistinli şair Mahmûd Dervîş, İsrail'in 1996 yılında acımasızca katlettiği 106 köylünün anısına nazmettiği "Rahîlu'l-Cunûd/Ordunun ayrılışı" isimli şiirinde, Mesih'in aslında bu zulme "dur" diyecek umut sembolü bir kişilik olduğunu ifade etmektedir. Şair şöyle demektedir²⁵:

Serseri bir yarın, rüzgârı çığniyordu

Arkalarında uzun kış geceleri..

Yuşa b. Nûn²⁶'un ordusu

İkisinin ev taşlarından yapıyorlardı kalelerini

O ikisi, Qana²⁷ yolunda bitkin düşüyorlar:

Efendim bir gün buraya uğradı,

Suyu şaraba çevirdi, aşk hakkında çok şeyler söyledi.

Ey oğul dedi: Yarını hatırla!

Ve hatırla! Ordu ayrıldıktan sonra,

Nisan otlarının kemirdiği sökülmiş çarmıhı..

وكان غدًا طائشٌ يمضغ الرياح

خلفهما في ليالي الشتاء الطويلة

وكان جنود يهوشع بن نون بينون

قلعتهم من حجارة بيتهما. وهما

يلهثان على درب (قانا): هنا

مر سيدنا ذات يوم. هنا

جعل الماء خمراً. وقال كلاماً

كثيراً عن الحب، يا ابني تذكر

غداً. وتذكر قلاعاً صليبية

قضمتها حشائش نيسان بعد

رحيل الجنود..

Mısırlı Hristiyan şair Emel Dunkul (1940-1983), "Maktelu'l-Kamer/Dolunayın Öldürülmesi" isimli şiirinde dolunayı Mesih'e benzetmiş ve Mesih'in nasıl öldürüldüğünü betimlemiştir. Ayrıca her hâlükârda Mesih'in ölmeyeceğini, çünkü bu tür karakterlerin insanlık için bir umut olduğunu dile getirmektedir. Şiirin tamamı incelendiğinde yaşanan umutsuzluğun yegâne çaresinin Mesih olduğu anlaşılmaktadır. Şair şöyle demektedir²⁸:

25 Dervîş, *Dîvân*, s. 604.

26 Musa Peygamber sonrası İsrailoğulları'nın başına geçen komutan.

27 1996 yılında İsrail'in saldırısı sonucu 105 sivilin hayatını kaybettiği Beyrut'un köylerinden birisinin adı.

28 E. Dunkul, *el-A'mâlu'l-kâmile*, Kahire, Mektebetu Merbûlî, 1987, s. 68.

Sabah postaları naklettiler bu acı haberi tüm şehirlerde:

Dolunay (Mesih) öldürüldü!

Çarmıha gerilmiş bir halde, başının bir ağacın üzerinden sarktığını gördüler

Hırsızlar göğsündeki değerli bir elmas kolyeyi de çaldılar

Direkler üzerinde terk ettiler onu

Kör gözümde kara bir mitoloji gibi

Dediler ki; bu çok tuhaf

İnsanlar onu dolunay sandılar, öldürdüler

Sonra da O'na ağladılar

Dolunayın öldürüldüğünü defalarca tekrarladılar

Lakin, babamız ölmez ki..

Kesinlikle ölmez babamız.

وتناقلوا النبأ الأليم على بريد الشمس في كل مدينة،

قُتِلَ القمر!

شهوده مصلوباً تتدلى رأسه فوق الشجر! نهب اللصوص قلادة الماس الثمينة من صدره!

تركوه في الأعواد،

كالأسطورة السوداء في عيني ضريير

قالوا: غريب

ظنه الناس القمر قتلوه،

ثم بكوا عليه

ورددوا قُتِلَ القمر

لكن أبونا لا يموت

أبداً أبونا لا يموت!

Sudanlı şair Muhammed el-Feytûrî (1936-2015) “el-Kıyâme/Kıyamet” isimli şiirinde Mesih’in insanlık için nasıl bir rol model ve umut kaynağı olduğunu şu sözleriyle belirtmektedir:²⁹

Mübarek olsun adımların

Ey sır dağlarını yerle bir ederek dünyaya geri dönecek kişi

Kutsal ışığın çevrende, göklerin şerefi çevrende

Gittiğin gibi geri geleceksin

Ve bizden sileceksin günah ve kiri

İşte buradasın... ölümünü tekrar istemektesin

Silkindi cesetler yılların ölü toprağından

Günleri mübarek olsun...

Sarmış çevreni yüce gam

Kalbinde haset barındırmaz

مباركة خطواتك..

يا من سنأتي على هذه الأرض،

مخترقاً جبل السر

هالتك القدسية حولك .. مجد

السموات حولك

تأتي كما جئت من قبل

تغسل عنا الجريمة والعقم

ها أنت ذا تتلمس موتاك..

متنفذ أجسادهم من تراب

السنين

تبارك أيامهم.. تستدير مهيب

الكأبة..

قلبك لا ينبت الحقد ..

29 M. el-Feytûrî, *Şarku 'ş-şems garbu'l-kamer*, Lübnan, Dâru'ş-şurûk, 1992, s. 57-58.

Şerefın miras bırakmaz ölümü
Yüzüne kibir yakışmaz

مجدك لا يرث الموت
وجهك لا يلبس الكبرياء

Filistinli şair Semih el-Kâsım ise “el-Kasîdetü’l-Mufahfaha/ Hileli Kaside” isimli şiirinde umudunu Mesih’e bağlamış Hristiyan bir kimse olarak şu şekilde münacatta bulunmaktadır³⁰:

Kimsin sen?

من أنت؟

Sendeki bu kim?

من هذا الذي أنت

Biz kimiz?

من نحن؟

Bekle beni ey beklenen Mesihim

انتظرنى يا مسيحي المنتظر

Senden başka kimsem kalmadı

لم يبق لي أحد سواك

Kimsem yok benden başka

وليس لي أحد سواي

Gel ki, boynumuzdan akan kan, hakikatin Fatıhası

تعال

Gel ki, başlayalım tüm yaratılmışlara ey bedevi

إن عناقنا الدموي فاتحة الحقيقة

Arkana bakma.

وتعال

نبتدى الخليفة يا أيها البدوي

لا تنتظر وراءك.

Filistinli şair İzzeddin el-Munâsara (1946-?) “es-Salîb/Çarmih” adlı şiirinde acılarına çare olmasını umduğu Mesih’i şu şekilde beklemektedir³¹:

Kara çöllerin sabahında yerleşti yağın kar

صبح برمالٍ سوداء يليه الثلج المسكون

Şaşırarak titredi yaralı kalbim

فاجأني فارتعش القلب المعطوب

Ben çarmıha gerilmiş Mesih’i beklemekteyim

أنتظر مسيحي المصلوب

Beklemekteyim çarmıhtaki Mesih’i.

أنتظر مسيحي المصلوب

Filistinli şair Ali el-Halîl (1943-2013) aşağıda bir kısmını verdiğimiz “es-Samt/Susunluk” adlı şiirinde Mesih’in insanlığa nasıl bir umut ve müjde olduğunu şu şekilde dile getirmektedir. Burada Mesih ismi zikredilmemiş ama fakir, müjde, kan ve hurma gibi O’nu çağrıştıran bazı sıfatlar zikredilmiştir. Bİlindiği üzere kıyametin alametlerinden birisi de -hem Hristiyan hem de Müslü-

30 el-Kâsım, *el-A’ mâlu’ş-şi’riyyetu’l-kâmile*, III/156.

31 İ. el-Munâsara, *el-A’ mâlu’ş-şi’riyye*, Beyrut, el-Müessesetü’l-‘Arabiyye li’-dirâsât ve’-neşr, 2001, s. 860.

manlar nezdinde- Hz. İsa'nın dirilerek geri geleceği inancıdır. Bu bağlamda şair, bir Müslüman olarak düşüncelerini dile getirmiştir.³²

Taşın sessizliği ürkünç	مُوحِشٌ صَمَّتْ الْحِجَارَةُ
Konuşmanın sessizliği ürkünç	مُوحِشٌ صَمَّتْ الْكَلَامُ
Vapurların sessizliği ürkünç	مُوحِشٌ صَمَّتْ الْبَوَاحِرُ
Bu fakirlerin gözündeki hangi sırdır	أَيُّ سِرٍّ فِي عَيُونِ الْفُقَرَاءِ
Dedim ki ey muştunun sırrı	قُلْتُ يَا بَيْرَ الْبِشَارَةِ
Bu kanlardaki hangi sırdır	أَيُّ سِرٍّ فِي الدَّمَاءِ
Belki de sen hurma idin toprak için	رُبَّمَا كُنْتَ تُرَابًا لِلنَّخِيلِ
Ve toprak için hurmaydın	وَنَخِيلًا لِلتُّرَابِ

4.4. Kurtarıcı Lider Sembolü Olarak Mesîh

Mısırlı şair Abdulmu'tî Hicâzî (1935-?), aşağıdaki şiirinde ise kendisini, İsa'yı bekleyen rahibelere benzeterek, O'nun kendisini feda etmesiyle doğanın rengini bulduğunu belirtmiştir. Şaire göre Mesih'in kanı dağ, tepe ve nehirler ise renk suları oluşturmuştur. O'nun yeşil gözleri otlara, saçları ise portakala renk vermiştir. Şaire göre Mesih bir bakıma insanlığı kurtaracak liderdir. Bunu "el-Mesîh/Mesîh" isimli şiirinde şu şekilde dile getirmektedir³³:

Bizler! Karanlığa batmış kadınlarız.	نحن النساء الغارات في الظلال
Bizler Mesihimizin,	الراهبات في انتظار أن يعود
Yahudilerin kalbinde çarpmıha gerilen Mesihimizin dönmesini bekleyen rahibeleriz...	مسيحنا المصلوب في قلب اليهود مسيحنا!
Mesihimizin kanı dağlara, tepelere ve nehirlerle saçılmış...	دماءه على التلال، والشطوط والجبال مسيحنا!
Gözleri ot, saçları portakal rengi gibi parlak	عيناه عشب، شعره الواح لون البرتقال

Iraklı şair Fâdıl 'Azzâvî (1940-?) "Neşîdu'l-Vesenî/Putperest Marşı" adlı şiirinde kendi zamanındaki Hristiyan inançlılara seslenerek, yeni bir kurtarıcı Mesih'in çıkması durumunda O'nun da asıl Mesih'in yalnızlığa itildiği gibi, asla yalnız bırakılmamasını tembihlemektedir. Şair şöyle demektedir³⁴:

32 A. el-Halîlî, *el-A'mâlu's-şi'riyyetü'n-nâcize*, Ramallah, Vizâratü's-ssekâfe, Beytü's-şi'r, 2013, 1/378.

33 Hicâzî, *el-A'mâlu's-şi'riyyetu'l-kâmile*, s. 313.

34 F. Azzâvî, *el-A'mâlu's-şi'riyyetu'l-kâmile*, Beyrut, Menşûrâtü'l-cemel, 2007, II/102.

Ey neslim: Mesih sürgünde nahoş bir şekilde şehit
olarak öldü..

أيا جبلي
مسيح مات في المنفى شهيداً دون

Ey neslim: Ve başka bir Mesih gelecek.. Peki, onu
kim koruyacak.

ترتيل
مسيح آخر أت فمن يحميه يا جبلي.

Lübnanlı şair Halîl Hâvî(1919-1982)“ er-Ra’du’l-Cerîh/Yaralı şimşek” isimli şiirinde İsa Mesih’i kendilerini kurtaracak kahraman bir lidere benzetmektedir. Şair şöyle demektedir³⁵:

Mübarek olsun at sırtında doğum yapan

وتباركت رحم التي ولدت

Ve doğurduğu halde iffetli olan.

على ظهر الخيول

Doğurduğu kimse,

ولدت وما برحت بتول

Kılıcını ateş kıvılcımlarıyla sulayan bir kahramandır.

بطلاً يرؤي سيفه

Kitabın harfleri parlamaktadır

لهب الشهاب

Bu alevin kuvvetinden

من منبع الشهب التي التمعت

Ve gizli kâinatın özünden

حروفاً في الكتاب

Alev almaktadır şimşekler.

ومضت بروقاً أحرقت

عن جوهر الكون الحجاب

4.5. Gurbet ve Vatan Özleminin Sembolü Olarak Mesih

Filistinli şair Muhammed el-Kaysî (1944-2003), “Makâtî’ min Muduni’l-es-fâr/ Şehirlere Yolculuktan Kesintiler” isimli şiirinde Mesih’i yıkan ve üzen şeyin, acı ve işkence olmadığını, bilakis sürgün ve yaşadığı gurbetlik sebebi olduğunu ifade etmiştir. Bir Filistinli için bu ima (telmi) yerinde bir tespittir. Zira Filistinliler de -aynı Muhammed el-Kaysî gibi- yıllardır sürgün hayatı yaşamakta ve vatan hasretiyle tutuşmaktadırlar. Şair şöyle demektedir³⁶:

Mesih’i gördüm rüyamda

رأيت سيدي المسيح

Ağlıyordu nehir kenarında

يبكي على الضفاف

Nehir yıkanıyordu dumanlı bulutlar altında

والنهر يستحم تحت غيمة من الدخان

Bana gülümsemedi ama imalı bir şekilde baktı

أوما لي وما ابتسم

35 H. Hâvî, *Dîvân*, Beyrut, Dâru’l-’avde, 2001, s. 467.

36 M. el-Kaysî, *el-A’ mâlu’ş-şi’riyyetu’l-kâmile*, Beyrut, el-Müessesetu’l-’Arabiyye li’ d-dirâsât. 1999, s. 87.

Çektiği ıstıraptan olsa gerek	وكان صمته اعتراف
Suskunluğu itiraf gibiydi	بما يعاني من ألم
Hüzün atlarına binmiş bir şekilde	وراح في تطواف
Yürümeye başladı	رأيته على الخليج
Arap körfezinde gördüm onu	ممنطياً خيول الحزن
Gurbetlikten şikâyet etmekteydi.	يشكو من اغتراب

4.6. İzdırıp ve Çile Sembolü Olarak Mesîh

Mısırlı şair Salâh Abdussabûr (1931-1981), “Uğniyetu’ş-Şitâ’/Kış Şarkısı” isimli şiirinin bir kısmında kendisini çarmıha gerilip türlü türlü işkencelere maruz kalan Mesih’e benzetmiştir³⁷:

Bu yılın kışının bana haber verdiğine göre	ينبئني شتاء هذا العام
Bana şifa olduğunu zannettiklerim bir zehirmiş	أن ما ظننته شفاى كان سُمى
Ve bu şiir beni silkelediğinde düşürdü beni	و أن هذا الشعر حين هزَّنني أسقطني
Kaç yıldır yaralıyım bunu bilmiyorum	و لست أدري منذ كم من السنين قد جُرحت
Fakat o günden beridir kanıyor başım	لكنني من يومها ينزف رأسي
Şiirim inşa ettiklerimi yıktığım bir yanılgımdır	الشعر زلَّتي التي من أجلها هدمتُ ما بنيت
Onun yüzünden kovuldum	من أجلها خرجت
Onun yüzünden çarmıha gerildim	من أجلها صُلِّبت
Asıldığımda; soğuk, karanlık ve şimşek korku-	و حينما علَّقتُ كان البرد و الظلمة و الرعدُ
dan yalvarıyorlardı	ترجُّني خوفا
Çağırduğımda kimse koşmadı yardıma	و حينما ناديتُه لم يستجب
O an anladım ki, kaybetmiştim kaybettiklerimi	عرفتُ أنني ضيَّعتُ ما أضعت
Bu kışın bana haber verdiğine göre	ينبئني شتاء هذا العام أننا لكي نعيش في الشتاء
Kışta yaşamamız için	لا بد أن نخزُرَ من حرارة الصيف و ذكرياته
Yazın sıcaklığını biriktirmemiz	دفا
Ve hatıralarını sıcak tutmamız gerekir.	

Filistinli şair İzzeddîn el-Munâsara, aşağıdaki “Meryemâtu Beyti Lahm/ Beyti Lahm Meryemleri” adlı şiirinde Mesih’in çektiği ıstırapı, kendi halkı olan

37 S. ‘Abdussabûr, *Dîvân*, Beyrut, Dâru’l-‘avde, 1973, s. 193.

Filistinlilerin çektiği ıstıraba benzetmiştir. Şairin Mecusi ifadesi Yahudileri sembolize edebileceği gibi, Mesih zamanında Filistin'i işgal eden Pers kralı da olabilir. İslam ümmetini yakıp yıkan Moğolları ise, Filistin halkına zulmeden İsrail'e benzetmiştir. Şair şöyle demektedir³⁸:

Ben ve Mesih...	أنا ..... والمسيح
Aynı yerde doğduk	ولدنا بمنطقة واحدة
Eğer sabah kanatlarım açılmazsa	فإذا لم يطر في الصباح جناحي
Rüzgâra hükmetmen gerekir	عليك بأن تقبض الريح
Sonra yaralarımı koklarsın	ثم تشم جراحي
Ben ve Mesih...	انا .... والمسيح
Mecusi karşıtı iki çobanız.	راعين .... وضد المجوس
Ben ve Mesih...	أنا ... والمسيح
Yürüdük diken ve çiviler üzerinde	مشينا على الشوك ثم المسامير
Sonra atlar arkasında sürüklendik	ثم جررنا وراء الخيول
O zaman arkamda Moğol ordusu vardı	وكانت ورائي جيوش المغول
Altın dişlerini gıcırdatan hırsız gibi	تكز بأسنانها الذهبية مثل اللصوص
Aşağı doğru inen tepelerden	على تلة المنحدر
Tüm metinleri nehirde boğmak için	لنتعف في النهر كلّ النصوص
İşte o zaman yenildim	حينذاك هزمتُ وأطبق جيش الظلام.
Ve kapladı üzerimi karanlık ordusu..	

Iraklı şair Muhammed Mehdî el-Cevâhirî “İlâ Sa’d/Sa’d’e” isimli şiirinde Mesih’i katleden Roma’yı, Arap kültüründe uğursuzluk getirdiğine inanılan baykuşa benzetmiş, Mesih’in kanının ta Roma’ya kadar uzadığını belirtmiştir. Şair şöyle demektedir³⁹:

Roma’daki bir baykuş, elinde İsa’nın kanı olduğu halde	وينعقُ اليوم في «روما» على يده
Süzülen zeytin ağaçları üzerinde ötmektedir.	دم «المسيح» على الزيتون ينعصرُ

38 el-Munâsara, *el-A’ mâlu’ş-şi’riyye*, s. 671.

39 el-Cevâhirî, *Divân*, IV/336.

4.7. Merhamet ve Mağfîret Sembolü Olarak Mesîh

Filistinli şair İzzeddîn el-Munâsara, “Kuzeyli Meryem” şiirinin bir kısmında Mesih’i merhamet ve mağfîret sembolü olarak ele almıştır. Peygamberlerin genel özelliklerinden birisi olan merhamet, bu şiirde Mesih’i dul, yaralı, garip ve mazlumları merhametiyle kuşatan bir figür olarak betimlemektedir. Şair şöyle demektedir⁴⁰:

İşte budur... mübarek efendi	ذلك هو السيد المبارك
Dulların efendisi	سيد الأرمال
Yaralıların efendisi	سيد الجرحى
Çöllerin efendisi	سيد الرمل
Kurbanların efendisi	سيد المذبحة
Tatlı hatıralarını çevirerek arşivden	يستلقي على قفاه ويضحك
Sırt üstü uzanmış gülmektedir	يقرب أرشيف ذكرياته الجميلة
“Kuzeyli Meryem Oğullarının kanı”	دم أبناء مريم الشمالية”

Lübnanlı şair Sa’îd ‘Akl (1911-2014), “el-Mecdeliyye/Mecdeleli” isimli şiirinde Mesih’i temiz ve etrafa kokular saçan bir figüre benzetmiş, inananlarını ise onun gölgesinde merhametiyle gölgelenen diğer çiçeklere benzetmiştir. Şair şöyle demektedir⁴¹:

Hazların çiçeği duymuş ki, otların solumasıyla doğar varlık	سمعتُ زهرة اللذائذ أنّ الكونَ بالناشئِ الأبيّ تمخّض
Tertemizliğin genciyle, güle şarkı söyleyen	بفتى الطهر، يتشدّد الوردُ
Zor	صعباً
Güzel kokular	طيبَ الفوح
Görünümü hoş ve beyaz...	طيبَ البوح
Hazların çiçeği kaybetti gücünü Mesih’in sırrı içinde	أبيضٌ..
“Onu gördüğüm gün...” diyor	ووهتُ زهرة اللذائذ في سرّ يسوع
	تقول: يومَ أراه

40 el-Munâsara, *el-A’ mâlu ‘ş-şî’riyye*, s. 481.

41 S. ‘Akl, *Sa’îd ‘Akl Şî’ruhü ve ‘n-nesr*, Beyrut, Nobless, 1991, s. 110.

4.8. Özdeşleştirme Sembolü Olarak Mesih

Iraklı şair Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın (1926-1964) öldükten sonra tekrar dirilmediğine inanılan bir mitolojik figür olan Temmuz ile⁴² kıyasladığı Mesih konulu bu şiirinin bir kısmında hem özdeşleştirme hem de umut sembolü vardır. Ekmek, hasat, ziraat ve tohum gibi kelimeler her ne kadar Temmuz'u simgelese de Mesih'in akan kanı vasıtasıyla hayat bulması veya tekrar dirilmesi Temmuz ile ortak noktasıdır. Şair “el-Mesîhu ba'de's-Salîb/Çarmih Sonrası Mesih” isimli şiirinde şöyle demektedir⁴³:

Ekmeğin ismimle yenmesi ve	مَتَّ كِي يُوَكِّلُ الْخُبْزُ بِاسْمِي،
Her mevsim hasat edilmek için öldüm	لِكِي يَزْرَعُونِي مَعَ الْمَوْسِمِ،
Her çukurda müstakbel ve tohum olmak için	كَمْ حَيَاةٍ سَاحِيَا: فِي كُلِّ حَفْرَةٍ
Kaç hayatta dirileceğim:	صَرْتُ مُسْتَقْبَلًا، صَرْتُ بَذْرَهُ،
İnsanların bir nesli oldum	صَرْتُ جَيْلًا مِنَ النَّاسِ: فِي كُلِّ قَلْبٍ دَمِي
Kanım her bir kalbin içinde	قَطْرَةٌ مِنْهُ أَوْ بَعْضُ قَطْرِهِ
Bazen bir damla bazen daha fazla...	

Ürdünlü şair Teysîr es-Sebbûl (1939-1973), “Ahzânu Sahrâ/Çöl Hüzünleri” isimli şiirinde kendisini Mesih'in yerine koyarak adeta kendisini Mesih'le özdeşleştirmiştir. Şair şöyle demektedir⁴⁴:

42 Bu edebi ve siyasi hareket adını Sümer mitolojisinde geçen, baharı ve yeniden dirilişi simgeleyen İnanna efsanesinden alır. Günümüz Arap dünyasında mevcut siyasal ve sosyal düzene karşı başkaldırının bir ürünü olarak çağdaş Arap şiirinde ortaya çıkmıştır. Temmuz hareketi özellikle 1950'lerde Arapların İsrail'le olan savaşları ardından kaybettikleri topraklar nedeniyle entelektüel çevrelerde büyük tepkilere neden olmuştur. Arap toplumunu dünyadaki gelişmelerden habersiz, tarih girdaplarında uyumaya devam ediyor gören çağdaş Arap şairleri, kendilerine Arap toplumunu bu uykudan uyandırma misyonu yüklemekte, bu misyonu da daha ziyade doğanın canlanıp hayat bulmasını sembolize eden eski doğu medeniyetlerine ait verimlilik mitlerine vurgu yaparak yerine getirmeye çalışmaktadırlar. (Geniş bilgi için bkz: S. Tur, “Çağdaş Arap Şiirinde Temmuz Şiir Hareketi”, *Ekev Akademi Dergisi*, yıl 12, sayı 36, s. 352 vd.; R. Kazan, “Arap Edebiyatında Serbest Şiirin İlk Örneklerinden: Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın “Unşûdetu'l-Matar /Yağmurun Türküsü” Adlı Şiir”, *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl 2015/1, sayı 34, s. 28 vd.

43 B. Ş. es-Seyyâb, *Unşûdetu'l-matar*, Kahire, Müessesetu Hindâvî, 2015, s. 112.

44 T. es-Sebbûl, *Ahzân Sahrâviyye*, Amman, Dâru'l-Yâzûrî el-İlmiyye, 2001, s. 12.

Ağzımda gözyaşının acılığını hissediyorum.	أحس في فمي مرارة الدموع
Bakışlarımda yoğun bir karanlık yayılmakta	وظلمة كثيفة في ناظري تشيع
Mesih neden beni feda etti ey kardeşler	لم يفدني المسيح
Sizler göz bebeğimin arkasındasınız	يا إخوتي
Sizleri çarmıha gerip, yaraladım	أنتم وراء مقتلتي
Ve sizden önce kalbimi yaraladım	صلبتكم جرحتكم
Ve İsis ⁴⁵ dualarımla beni aldattığında	جرحت قلبي قبلكم
Gülüşleriniz yağmurlar yağdırdı ruhuma	وحيثما تراودني أزيس دعواتي
Ve bir gün, göğe yükselerek esmeye başladı	بسماتكم تهمني على روعي مطر
	وعلى يوماً تهبُّ

Suriyeli şair Adonis (1931-?) “el-‘Asru’z-Zehebî/Altın Çağ” isimli şiirinde kendisini Mesih ile özdeşleştirmiştir. Aralarındaki ortak nokta suçluluktur. Şaire göre Mesih dönemin muhalif bir lideridir ve kendisi de bu dönem muhaliflerindedir.⁴⁶

Sürükle onu ey polis	جره يا شرطي
Efendim... Bilirim ki giyotin beni beklemekte	سيدي أعرف أن المقصلة بانتظاري
Bunun dışında ben sadece kendi ateşime tapan bir şairim	غير أنني شاعر أعبد ناري
Ve çan sesini de severim	وأحب الجلبة
Sürükle onu ey polis	جره يا شرطي
Ve deki ona; polis ayakkabısı	قل له أن حذاء الشرطي
Yüzünden daha güzeldir	هو من وجهك أجمل
Ah! Ey altın ayakkabı asrı	أه يا عصر الحذاء الذهبي
Sen ne pahalı ve ne güzelsin...	أنت أغلى، أنت أجمل

Filistinli şair Mahmûd Dervîş “Cidâriyyât/Duvarlar” isimli şiirinde kendisini Mesih’e benzetmiş fakat yükseklik ve kıyamet gibi bazı korkularından ötürü Mesih’in yaptıklarını yapamayacağını da ifade etmiştir. Şair şöyle demektedir⁴⁷:

45 Mısır mitolojisinde kutsal kraliçe ve cennetlerin annesi olan tanrıça.

46 Adonis, *Âsâru’l-kâmile*, Beyrut, Dâru’l-avde, 1971, 1/446.

47 M. Dervîş, *Cidâriyyât*, Beyrut, Riyâd er-Reyyis li’l-kutub, 2001, s. 46.

İsa'nın göl üzerinde yürüdüğü gibi
Ben de yürüdüm rüyamda
Fakat ben çarmıhtan indim.
Çünkü ben yüksekten korkarım
Ve kıyameti de müjdeleyemem...

مثلما سار المسيحُ على البحيرة
سرتُ في رؤيائي.
لكنني نزلتُ عن الصليب
لأنني أخشى العلو،
ولا أبشُرُ بالقيامة.

Libyalı şair Alî el-Fezzânî (1937-2000), “es-Salîb/Çarmıh” adlı şiirinde kendisini Mesih yerine koymuş, Mesih’in çektiği işkence ve azabı duygu dünyasında yaşayarak, kendisini Mesih’le şu şekilde özdeşleştirmiştir. Şair şöyle demektedir:⁴⁸

Beni
Dalları üzerinde yüksek sesle ağrıların yakıldığı,
Aşağılık bir ağaçta çarmıha gerdiler.
Ben, gökteki ilahtan vahiy alan peygamber olduğumu söylemedim
Ama ben, sırtımda çarmıhımla geri döndüm bir gün.
Yolumu bulmaya çalıştım patikalarımda
O’nu buldum ve beraber yürüdük
Çıplak ayakla, günahkâr olarak...
Çocuklar alkışlayarak,
Bak işte Mesih yeryüzüne tekrar döndü dediler.

صلبوني فوق أعوادٍ حقيرة
من غصونٍ قد تغنى فوقها شادٍ وناجح
لم أفلها إنني كنت نبيا
أتلقي الوحي من إله في الأعالي
غير أنني عدت يوماً .. وصلبي فوق
ظهري
وتلمست طريقي عبر دربي
فوجدته ومشيتَه
حافياً تدمي خطاي
صفق الأطفال ... ها قد عاد للأرض
المسيح

Mısırlı şair Necîb Surûr, “el-Vilâde/Doğum” isimli duygularını paylaştığı şiirinin bu kısmında, hayat zorluğu ve yaşanmazlığı sebebiyle çektiği sıkıntılar, kendisini işkence göreceği çarmıhı sırtında taşımaya zorlanan Mesih’e benzetmiş, bu şekilde kendisini Mesih ile özdeşleşmiştir. Şair şöyle demektedir:⁴⁹

Bu gün sırtımda bir çarmıhla çıktım evimden
Cebim harap

إنِّي خرجتُ اليومَ من بيتي، على ظهري صليب
جَبِي خراب

48 'Alî el-Fezzânî, *el-A'mâlu's-şî'riyyetu'l-kâmile*, Trablus, el-Menşee'tü'l-âmmu li'n-neşr, 1983, s. 25.

49 Surûr, *et-Trajedyâ el-İnsâniyye*, s. 39.

Kalbim harap

Bir böcek gibi hissettim kendimi,

Evliya kubbelerinden daha büyük bir ayakkabıyla
ezilen...

Göremediğim bir şey var orada, korkunç bir şey...

Ey kardeşler... İşte akşam oldu

Ve döndüm kasvetli evime

Sırtımdaki haç ile yürümekteyim

Cebim harap

Kalbim harap

Etimdeki elmas harap...

قلبي خراب

أحسستني كالحنفساء

يغتالها نعلٌ كبير

في حجم ألف من قباب الأولياء

وهناك شيء لا أراه

شيء رهيب ..

يا إخوتي.. و أتى المساء.

فرجعت للبيت الكئيب

أمشي على ظهري صليب

جيبى خراب

قلبي خراب

والماس في لحمي خراب

4.9. Yalnızlık Sembolü Olarak Mesîh

Iraklı şair Muhammed Mehdî el-Cevâhirî rejim muhalefeti sebebiyle yaşamak zorunda bırakıldığı ülkede, yaşamakta olduğu yalnızlık duygusunu Mesih'in yalnızlığına eş tutmaktadır. Şair şöyle demektedir⁵⁰:

ولم تزل الرؤوس على الكعوبِ

ينط على البعيد على القريب

كما مسح «المسيح» على الصليبِ

وما برح السؤال بلا مجيبِ

أينهضُ مقدمي ستين الفأ

ويُعملُ كي أمسحُ عنه طفلاً

“Sorular cevapsız kalmaya devam etti

Ve kafalar kaldırılmadı topuklardan

Altmış bin kişi kaldırmadı mı hala başlarını

Ve kaçmakta yakındaki ta uzaklara

Ve silmeye çalışmakta çocuğu

Tıpkı, Mesih'in haçı sildiği gibi

Şarap sunmaktayım geniş bir ovada

Soylu, edip veya akıllı bir yardımcım olmadan...”

Muhammed Mehdî el-Cevâhirî “Londra’dan Kırıntılar” isimli şiirinde ise yine, Mesih’in Yahudiler arasındaki yalnızlığı ile kendisinin Londra’da yaşadığı yalnızlığını aynı görmektedir. Şair şöyle demektedir⁵¹:

Sıkıldım Londra’daki ikametimden	مَلَلْتُ مُقَامِي فِي لَنْدَا
Genelevler arasındaki bir bakire gibi	مُقَامَ الْعَدَارَى بِدُورِ الزَّيْنَا
Yahudiler arasındaki Mesih’in ikameti	مُقَامَ الْمَسِيحِ بِدَارِ الْيَهُودِ
İşkence ikameti gibi yorucudur	مُقَامَ الْعَذَابِ ، مُقَامَ الصَّنَى

4.10. Pasif Kişilik Sembolü Olarak Mesih

Libyalı şair Abdülhamîd Batâu (1941-?), şiirinin alıntısını yaptığımız bu kısmında sanki Mesih’i eleştirir gibi bir hal içerisindedir. Zira Mesih savaş ve mücadele karşısı pasif bir duruş sergilemiştir. Hatta İncil’deki ifadeye göre⁵² “eğer biri sana tokat atarsa, diğer yanağını da dön” gibi sözleri mevcuttur. Sanki şair kendi toplumunu Mesih nezdinde pasif bir duruşla suçlamaktadır. Zira Arap toplumunun Filistin hususunda kaygısız ve tepkisiz kalması, Dünya ülkeleri tarafından kale alınmaması Mesih’in bu öğretisinin bir tezahürü gibidir. Bu durumda şair Mesih ve ideolojisine karşı çıkarak, eğer mücadele ruhu olmazsa, zillet içerisinde yaşamak zorunda kalındığını ifade etmektedir. Şair, şöyle demektedir⁵³:

Söyleme sakın tarihin dolu olduğunu,	لَا تَقُلْ لِي : إِنَّ التَّوَارِيخَ زَاخِرَةٌ بِالَّذِينَ إِذَا صُفِعُوا
Tokat yiyince bunu affederek karşılayanlarla...	وَأَجْهُوا صَافِعِيهِمْ بَعْفُو صَرِيحٍ
Söyleme sakın bana Mesih olduğunu...	لَا تَقُلْ لِي إِنَّكَ أَنْتَ الْمَسِيحِ
Yaşamakta olduğumuz zaman çok çirkin	فَالزَّمَانُ الَّذِي نَحْنُ فِيهِ
Zulme direniş göstermeden boyun eğen	زَمَانٌ قَبِيحٌ
Zelil ve hakir bir şekilde yaşayacaktır.	وَالَّذِي يَرْضَى الظُّلْمَ
	دُونَ مَقَاوِمَةٍ
	سَيَعِيشُ ذَلِيلًا مُهَانًا

51 el-Cevâhirî, *Dîvân*, III/229.

52 Matta, 5/39.

53 A. Batâu, *Dîvânu terâkimi 'l-umûri 's-sa'be*, Trablus, 1976, s. 62.

4.11 Masumiyet Sembolü Olarak Mesîh

Mısırlı şair Emel Dunkul “Maktelu’l-kamer/Dolunayın Öldürülmesi” isimli şiirinde Mesîh’in kendileri tarafından ihanete uğradığını bildirmiştir. Burada Mesîh masumiyet sembolüdür. Şair şöyle demektedir:⁵⁴

Ey köyümüzün evlatları... Babanız öldü	يا أبناء قريتنا أبوكم مات
O’nu şehrin çocukları öldürüp	قد قتلته أبناء المدينة
Yusuf’un kardeşleri gibi gözyaşı döktüler	ذرفوا عليه دموع إخوة يوسف
Sonra dağıldılar	وتفرقوا
Ve O’nu öfke ve kan dolu asfalt cadde üzerinde terk ettiler	تركوه فوق شوارع الإسفلت والدم والضغينة
Ey kardeşim: İşte bu ölen babanızdır.	يا أختي : هذا أبوكم مات!

Sonuç

Modernizm hayatın her alanını olduğu gibi, edebiyata bakışı da değiştirmiştir. Edebiyat temaları romantik veya nostaljik olmaktan çıkarak, hak, hukuk, açlık, sefalet, zulüm, savaş, salgın gibi hayatla daha iç içe konuları ele almaya başlamıştır. İnsanlığın hayatını kolaylaştırmakla beraber, daha çok yıkımlara sebebiyet veren sanayi devrimi sonrasında; insan özgürlüğü, barış, evrensel ahlak, sorgulama, mutluluk ve insan aklına güven gibi ilkeler etrafında şekillenmiş, bir takım ilkelere bağlı bu akımların en önemlilerinden birisi de şüphesiz sembolizmdir.

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Arap şiiri, gerek şekil, gerekse konu açısından klasik dönemden çok farklı bir çizgiye yönelmiştir. Batı’da öğrenim görmüş, Batı edebiyatlarını okumuş ve bunların etkisinde kalmış Arap şair ve yazarların sayısı her geçen gün artmıştır. Bu süreçte Arap edip ve aydınlar tarafından kurulan İhyâ, Dîvân, Mehcer, Apollo, Mecelletü’ş-Şi’r ve Temmuzî gibi edebi ekol ve cemiyetler sayesinde, Arap toplumu Batı ile entegre olmada çok hızlı yol almıştır. Temmuzî akım denilince akla sembolizm gelmektedir. Çünkü sembolizmin Arap edebiyatına yansması bu edebi akımla zirveye çıkmıştır. İsrail devletinin kurularak, Filistin’i işgali, Arap-İsrail savaşı sonrası Arapların bir avuç İsraili’ye yenilmesi gibi sebepler, sanat amaçlı ortaya çıkan sembolizmin Arap âleminde siyasallaşmasına sebebiyet vermiştir. Yukarıda sayılan trajik olaylar çağdaş Arap şairini, zaten felsefesi kapalılık olan sembolizmi daha da kapalı bir hale getir-

54 Dunkul, *el-A’ mâlu ’l-kâmile*, s. 37.

miştir. Diktatörlükle yönetilen Arap ülkelerindeki şairler liderleri eleştirdikleri için pek çoğu bedel ödemek zorunda kalmıştır. Bu bedelin başında sürgün ve ölüm korkusuyla yaşam vardır. Nitekim bu durum bir zamanlar Türkiye’de dahi yaşanmıştır.

Sonuç olarak İsa Mesih, hem Müslüman hem de Hristiyan şairler arasında Arap sembolizminin en gözde figürlerinden birisidir. İsa Mesih bu bağlamda modern Arap şairlerine ilham veren rehber gibidir. Bu çalışmada bunun sebeplerini açıklamaya çalıştık. Ayrıca bu konunun metinlerarasılık bağlamında da incelenmesi gerekirdi. Fakat bu defa çalışma çok hacimli olacağından bundan vazgeçerek, sonraki çalışmalara bıraktık.

Kaynakça

Abbâs, İhsân, *İtticâhâtu şî'ri'l-'Arabîyyi'l-mu'âsır*, Kuveyt, Âlemü'l-ma'rife, 1998.

Adonis, *Âsâru'l-kâmile*, Beyrut, Dâru'l-'avde, 1971.

Akl, Sa'îd, *Sa'îd 'Akl Şî'ruhû ve'n-nesr*, Beyrut, Nobless, 1991.

el-'Azzâvî, Fâdıl, *el-A'mâlu's-şî'riyyetu'l-kâmile*, Beyrut, Menşûrâti'l-cemel, 2007.

el-Batâu, Abdülhamîd, Trablus, *Dîvânü terâkîmi'l-umûri's-sa'be*, 1976.

el-Cevâhirî, M. Mehdî, *Dîvân*, Beyrut, Beysân li'n-neşr ve't-tevzî, 2005.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2010.

Ceylan, Zafer, *Modern Arap Şiirinde Mito-Poetik İsyân*, Konya, Çizgi Kitabevi, 2019.

el-Ceyyûsî, Selmâ Hadrâ, *el-İtticâhât ve'l-harekât fi's-şî'ri'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, terc. Abdulvâhid Lu'lu'e, 2. bs., Beyrut, Merkezü dirâsâti'l-vahdeti'l-'Arabîyye, 2007.

Çetin, Nihat, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, Kapı Yayınları, 2011.

Çetişli, İsmail, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2017.

Demirayak, Kenan, *Abbasi Dönemi Arap Edebiyatı*, Erzurum, Şafak Kitabevi, 1998.

Dervîş, Mahmûd, *Dîvân*, Beyrut, Dâru'l-'avde, 2004.

_____, *Cidâriyyât*, Beyrut, Riyâd er-Reyyis li'l-kutub, 2001.

Dunkul, Emel, *el-A'mâlu'l-kâmile*, Kahire, Mektebetu Merbûlî, 1987.

Fâhûrî, Mahmûd, *Mûsikâ eş-Şî'ri'l-'Arabî*, Haleb, Menşûrât kulliyeti'l-âdâbi Câmî'ati Haleb, 1996.

el-Feytûrî, Muhammed, *Şarku's-şems garbu'l-kamer*, Lübnan, Dâru's-şurûk, 1992.

el-Fezzânî, Ali, *el-A'mâlu's-şî'riyyetu'l-kâmile*, Trablus, el-Menşetü'l-'âmme li'n-neşr, 1983.

el-Halîlî, Ali, *el-A'mâlu's-şî'riyyetü'n-nâcize*, Ramallah, Vizâratü's-sekâfe, Beytü's-şî'r, 2013.

Hâvî, Halîl, *Dîvân*, Beyrut, Dâru'l-'avde, 2001.

Heddâre, Muhammed Mustafa, *Dirâsâtun fi'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, Beyrut, Dâru'l-'ulûmi'l-'Arabiyye, 1990.

Hicâzî, Abdülmü'tî, *el-A'mâlu's-şi'riyyetu'l-kâmile*, Kahire, el-Hey'e-tü'l-'amme li kitâb, 2014.

'ÿyâd, Şükri Muhammed, *el-Mezâhibu'l-edebiyye ve'n-nakdiyye 'inde'l-'Arab ve'l-Ġarbiyyîn*, Kuveyt, 'Âlemu'l-ma'rife, 1993.

Kabeş, Ahmed, *Târihu's-şi'ri'l-'Arabiyyi'l-hadîs*, Beyrut, Dâru'l-cil, 1971.

el-Kâsım, Semîh, *el-A'mâlu's-şi'riyyetu'l-kâmile*, Beyrut, Dâru Sa'âd es-Sabâh, 1993.

el-Kaysî, Muhammed, *el-A'mâlu's-şi'riyyetu'l-kâmile*, Beyrut, el-Müessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât, 1999.

Kazan, Ramazan, "Arap Edebiyatında Serbest Şiirin İlk Örneklerinden: Bedr Şâkir es-Seyyâb'ın "Unşûdetu'l-Matar/Yağmurun Türküsü" Adlı Şiir", *SDÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015/34.

Kefeli, Emel, *Batı Edebiyatında Akımlar*, 2. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014.

Küçük, Mehmet, *Modernite Versus Postmodernite*, İstanbul, Say Yayınları, 2011.

Şeyho, Luis, *Târihu'l-âdâbi'l-'Arabiyye*, Beyrut, Dâru'l-meşrik, 1991.

Neşâvî, Nesîb, *Medhal ilâ dirâseti'l-medârisi'l-edebiyye fi şî'ri'l-'Arabiyyi'l-mu'âsir*, Cezair, Dîvânu'l-matbû'âti'l-câmi'iyye, 1984.

Safa, Peyami, *Edebi Akımlar ve Fikir Cereyanları*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2007.

es-Sebbûl, Teysîr, *Ahzân Sahrâviyye*. Amman, Dâru'l-Yâzûrî el-'ilmiyye, 2001.

es-Seyyâb, Bedr Şâkir, *Unşûdetu'l-matar*, Kahire, Müessesetu Hindâvî, 2015.

Surûr, Necîb, *et-Trajedyâ el-İnsâniyye*, Kahire, Vizâratu's-sekâfe, 1967.

eş-Şâbbî, Ebu'l-Kâsım, *el-Hayâlu's-şi'ri inde'l-'Arab*, Kahire, Kelimât 'Arabiyye li't-terceme ve'n-neşr, 2013.

et-Tunusî, Muhammed Hıdır Hüseyin, *el-Hayâlu fi's-şi'ri'l-'Arabî*, Dimaşk, el-Mektebetu'l-'Arabiyye, trs.

Tur, Salih, “Çağdaş Arap Şiirinde Temmuz Şiir Hareketi”, *Ekev Akademi Dergisi*, 12/36.

Usta, İbrahim, *İslam Öncesi Arap Mitolojisi*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2019.

Yalar, Mehmet, *Modern Arap Şiiri*, Bursa, Arasta Yayınları, 2003.